

Ákosfalva eredményeit az elmúlt húsz esztendő távlatában, és a fejlődésből adódó gondokat is, hogy például milyen nehéz a szükséges munkaerőt falun biztosítani. Ugyanakkor természetesen színvonalasabbak lettek az igények, másképpen akarnak élni az emberek a Nyárád mentén is.

Tárgyuk megközelítési módjában, stílusban, a valóságföltárás mélységét tekintve nem egységes könyv a *Bóvizű patakok mentén*. Különböznek a riportok, riportorozatok a más-más írói alkat következtében is. Nem egyformán színgazdag a szerzők palettája, néha hiányosnak éreztük a képet, többre lettünk volna kíváncsiak. Bevezetője szerint a könyv a mezőgazdaság átszervezése utáni falu arcát kívánta bemutatni, szerencsére nem termelési mutatókkal, sőt nem is csak az emberek anyagi jólétével mérték a szerzők a változásokat; figyelmük központjába az ember került, jó értelemben vett elégedetlenséggel vizsgálták az emberi viszonyok alakulását, a kulturális igények fejlődését vagy visszamaradását. A közérzet nehezebben kitapintható változásait akarták megragadni, és ez a vállalkozás jórészt sikerült is a szerzőknek, újabb jól használható kalauzt kaptunk a romániai magyarság megismeréséhez. (*Kriterion, Bukarest, 1972.*)

KISS GY. CSABA

Mándy Iván: Mi az, öreg?

Mai íróink sorában Mándy Iván azok közé tartozik, akiknek pályáján újabb irodalomkritikánk jellegzetes fogyatékoságai is lemérhetők. Témaválasztás, életanyag tekintetében például nem ő az egyedüli, akitől a kritika leegyszerűsítve kérte számon az esztétikára — vitathatóan — kiterjesztett filozófiai totalitásvet. Leegyszerűsítve, mert csak a társadalmi viszonyok teljességigényű ábrázolásáért szállt perbe. Ennek következtében aztán Mándy is többször találta szemben magát elhamarkodott, elemző munkát nélkülöző elvi megítélésekkel. A kritika minősítése ma talán nem hízelgő Mándyra nézve, de hisz nem is ezzel adósa az írónak, hanem az átlagon felüli művészi teljesítménynek kijáró, értő elemzéssel.

Témaválasztása miatt is érte Mándyt bírálat. Valóban van állásfoglalása a téma megválasztásában, de a műbe emelt valóságanyag csak az író elsődleges élményeiből táplálkozhat hitelesen. A leszámolás szándékával Mándy Iván legújabb kötete most épp ezeket a meghatározó élményi impulzusokat szembesíti a személyiség jelenével, belső képességeivel.

A *Mi az, öreg?* voltaképpen rövid prelúddal bevezetett, hét darabból álló novellafüzér. Önmagáról beszél itt az író, mert a novellákból szervesen összeálló történet úgy él a fikció közegében, hogy közben állandóan érezhető a kifejező-élményi önéletrajziság jelenléte. Önéletrajzi, sőt önélemező jelentések ezek az írások. A tágabb gondolati-lélektani érvényesség azonban kiemeli őket az esetlegesség, az egyszerűség szféráiból. A közvetlen téma ebben a kötetben is szűk területre korlátozódik. A múlt és a jelen találkozásai az indító családi környezet, az otthon, illetve az író jelen helyzetének (a „beérkezetttségnek”) tárgyilagos összemérése folytán zajlanak le. A perspektíva- és idősíkváltások, filmszerű montázsok sorozatában bontakozik ki Zsámboky János író ifjúkorának meghatározó magánéleti háttere; az apa alakja, az anya, a család sorsa és — a kitörhőhöz képest — visszamaradt emlékek. Az első reflexiók rögtön leütik a könyvön végigfutó alaphangokat. De kimérik Zsámboky lelki-tudati mozdulatainak határpontjait is: az apa egyéniségének em-

léke, a végzetes családi meghatározottság, illetve a teljes értékű ember virtuális ideálképe között.

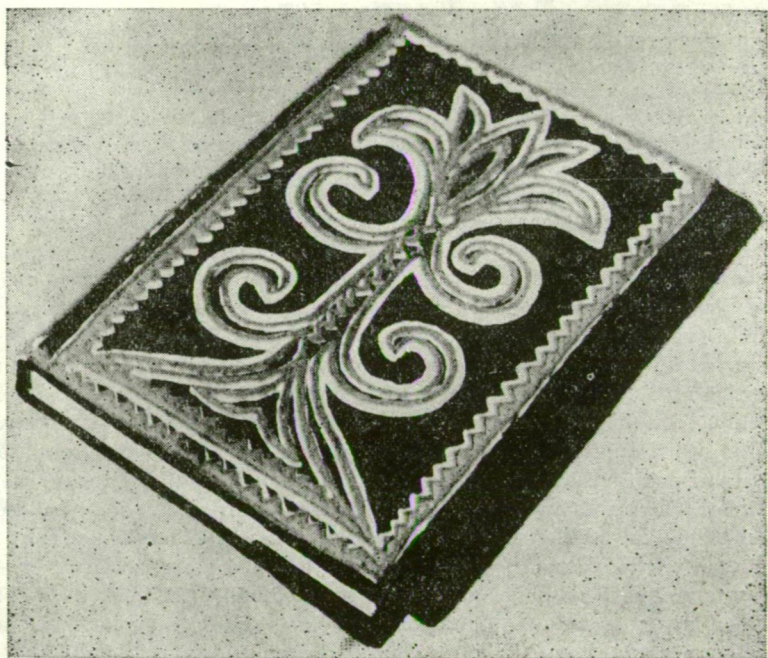
A hírlapíró apa a lecsúszott polgári réteg jellegzetes figurája, könnyed, felelőtlen életművész — a polgári gyökértelenség összes sajátágaival. A legpontosabb „viselkedéstani” leírás nem tudná teljesen fölfedni élete titkát, s így kerül törvényszerűen a fiú írói érdeklődésének középpontjába is. Mert felelőtlen szélhámoságainál, magán- és közéleti elvtelenségénél talán csak iszonyatos vonzereje a nagyobb. Zsámbokyt oly módon tartja saját egyéniségének büvkörében, amely már a bűnnel azonos: saját fia lelkiismeretét is kizsákmányolja. A képmozaikok olyan művészi hitellel helyezik a fókuszba kedélyesen ördögi arcképét, hogy jóformán minden esemény rajta keresztül kap magyarázatot. Kalandor nagyvonalúsága árnyékában még a kifosztott, esendő anya líraibb emléke is homályba borul. „Apa” szinte a bábjátékos ügyességével uralja családját, sőt egész baráti köre életét. Kedves bohóc, durcás gyerek, zsarnokian önző apa és férj, a polgári ízlést meglóvágoló szerkesztő és giccsköltő egyszerre. Természetellenes jelenlétének tudata olyan erővel tartja fogva Zsámbokyt — a pszichológia ismer hasonló eseteket —, hogy személyiségének gátoltsága az impulzusok megszünte után sem képes feloldódni. „Apa” valójában nem halt meg a kórházban, mert emléktől Zsámboky képtelen megszabadulni. Képtelen azért is, mert sejti e helyenként külsőségekben is vonzó életvitel tragédiáját: „apa” irgalmatlan fölénye akkor rendül meg, amikor ügyesen titkolt esendősége lelepleződik. A tragikum látható titka pedig hatástalanná teszi a szerepet. A játék most már szánalmas vergődéssé minősül át (*Ami megmaradt*). Mivel „apa” emléke a vonzás és taszítás, a lelkiismeret és ellenszenv kettős kötelékében tartja Zsámboky, a jelenben szükségszerű mozzanatok akadályozzák az életformaváltást (*Reggel a Barbarában*) és az új, emberi kapcsolatok kialakítását (*Fényképezés, A siker fényében*).

A novellák művészi kivitelezése, egyáltalán az író prózatechnikája szintén elemző tanulmányt érdemelne. Egy nemcsak európai elődökkel példálózó, tüzetes bírálat segíthetne eloszlatni a „modernkedés” kísértő gyanúját. A filmszerű vágásokat, az idősíkseréket, Zsámboky és a „krónikás” nézőpontjának *látszólag* spontán váltogatását az egész kötet emberi-gondolati közlendője magyarázza meg. Jóllehet, az első szinten többnyire az apa alakjára épül föl a novellák világa, a mondanandó szempontjából lényegesebb összefüggések Zsámboky viselkedése, tudati reflexiói révén tárulnak fel. Persze nem direkt egyszerűséggel: „Mondd, apa, te mindenkit kifosztasz? Kezdjük talán velem. Hogy learattál mindent a könyvek, a novellák után! Tisztességes munkát végeztél, az biztos. Mindig megszagoltad, hogy mikor van utalás. Ott álltál a pénztár mellett, rádólva a pultra. Vagy felmerültél a folyosón. Esetleg a kapuban vártál. Aztán egyszer csak egy vasat se kaptál. Az ám, apa, egy megveszekedett fillért se. Pedig akkor is elmondtad a szövegedet. Hogy ha te nem vagy, anya bedug a postára. (Nem is vitás.) Hogy te helyezted el az első írásaimat, valósággal verekedned kellett a szerkesztőkkel. (Nem is vitás.) Csak-hogy mégse adtam neked semmit. És később se. Ez csúnyán letört. Akkor kaptad az első horogütést...” — hangzik a belső monológ. A tudat ugyanis a jelen állapotnak megfelelően válogat az emlékképek között. A múltban csak annyi a közvetlen realitás, amennyit a tudat megőrzött belőle. Az emlékek feltolulása viszont az egész tudat pokoljárását igazolja, hiszen a családi múlt fojtogató képei közt egyetlen derűs jelenetet sem képes felidézni. A múlt és jelen szembesülése közben erőteljesen, pszichikai hitelességgel bontakozik ki e küzdelem lényege: sikerül-e a természetellenes élethelyzetből — akár a kegyetlen belső próbák árán is — szabadulni? A szembesülés tárgyilagos ugyan, de az eredmény kétséges. Zsámboky tudatosítja saját helyzetét, ám az elhatározó cselekvés előtt önmagát bénítja meg a tudat. A jellegzetesen tétova, habozó helyzetek egymásutánja (szemlélődés, várakozás, babrálás, cetlik rendezgetése) csak az emlékezés tudati áramát indítja el, már

átélt szituációkra emlékeztet, néha az újrakezdés halvány nosztalgiáját idézi — ennél többet sohasem.

Szólhatnánk még a lélektani hitelesség remek példáiról, a tudatáram különböző funkcióiról, az ironikus önszemlélet eseteiről. Minden elem kétségtelen sikerrel járul hozzá e jellegzetes emberi helyzet képletéhez. És ez az a pont, ahol — az írói autonómia megsértése nélkül — véleménykülönbségünknek is hangot adhatnánk. De vallomás, beismerés, önvizsgálat már ez a könyv is. Mándy nem az emberi sors általánosító, filozofikus paraboláját írja. Rangos író keresi itt — saját pályáját is magyarázva — a szilárd, végleges kiutat egy romboló lelkiállapot csapdáiból. Márpedig ez az új — több normával mérhető — műalkotások záloga. A kritika adóságairól már szoltunk, s számon tartjuk az íróit is. Nos, a *Mi az, öreg?* ritka alkalmat kínál: író és műve igényes, hiteles szembesítésének lehetőségét. Élünk kel-lene vele. (*Magvető*, 1972.)

KULCSÁR SZABÓ ERNŐ

VÁMOSI IBOLYA MUNKÁJA